

Rácz Miklós - Héczey-Markó Ágnes

Egy különös középkori sírkő Abaújváron

2013

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A sírkő a templom hajójában ideiglenes helyén, egy évvel ezelőtt

Az abaújházi református templomban 2008-2009-ben folyt régészeti kutatás során a hajó közepén a kőburkolatban lefelé fordítva beépített középkori sírkövet találtunk. A lelet a felirat évszáma és a művészettörténeti datálás közötti jelentős eltérés miatt több azonosítási és datálási problémát vetett fel. A sírkőről a felfedezés idején több fórumon hírt adtunk, és szerepelt a kutatásról közzétett előzetes összefoglalásokban. Hogy kinek készülhetett a sírkő és mikor, arról akkor csak igen szűkszavú megállapításokat közölhattünk. Ma a háttérinformációk alapos összegyűjtésével sem tudunk biztosan mondani, de ennek alapján közelebbről határozhatók meg az értelmezés történeti keretei és háttere, melyek feltétlenül tanulságosak.

A Kassai-medence délkeleti peremén, a szlovák-magyar határ mellett fekvő Abaújvár a történeti Abaúj megye névadója. Az államalapítási kori földváráról is ismert helység 1394 óta a

Perényi család birtoka volt, a nagyidai uradalom része. A ma látható késő gótikus, ma református templom nagyrészt a 15. század elején épült és a Perényi család építkezésének tekinthető. A nagy méretű templom szentélyét bordás keresztboltozat fedi, a torony 1866-ban épült a nyugati homlokzathoz, a református használat idején épült a szószék, a festett karzat és a mára elbontott kazettás mennyezet. A diadalív belső déli oldalán 1912-ben került elő egy férfifejet ábrázoló freskórészlet, ennek értelmezése még kérdéses, ugyanekkor tárták fel a szentély északi falán azt a három sávra osztott képmezőt, mely Szent Bertalan legendáját ábrázolja. Ennek alapján több kutató arra következtet, hogy Szent Bertalan lehetett a templom középkori védőszentje, melyről írott forrásadatunk nem maradt fenn. A hajó északi falán 1966-ban tárták fel a Szent Mártont és Szent Mihályt ábrázoló falképeket. Az újabb kutatások kimutatták, hogy a gótikus boltozat bordái is színezés borította, s a félköríves záródású, szemöldökgyá-

hic est sepulchrum Magnifici viri domini

perényi de perény

in ecclesia v. p. ad. m. c. cc. lxxv. v. m. c. c. c.

domini. i. x. ccc. lxxiii.

A sírkő felirata

mos nyugati kapu timpanonját is festett ábrázolás díszíti, melynek csak kis részletét tárták fel. A freskók készítését a kutatók Perényi Péter országbíró kegyuraságának időszakára, a nagyjából 1400-1423 közötti időszakra tették.

A templom helyreállítása, freskóinak konzerválása, restaurálása évtizedek óta akadozik megfelelő források hiányában. A tervezési ütemekhez kapcsolódóan három ütemben került sor régészeti kutatásokra, falkutatói megfigyelésekre. Új födém, tetőszerkezet és tetőfedés épült 2005-ben, ezzel együtt több utólagos támpillért elbontottak. 2008-ig a Perényi család egyetlen 16. századi – csupán egy gyülekezettörténeti feljegyzésből ismert, mára elveszett – síremléke volt ismert a templomból.

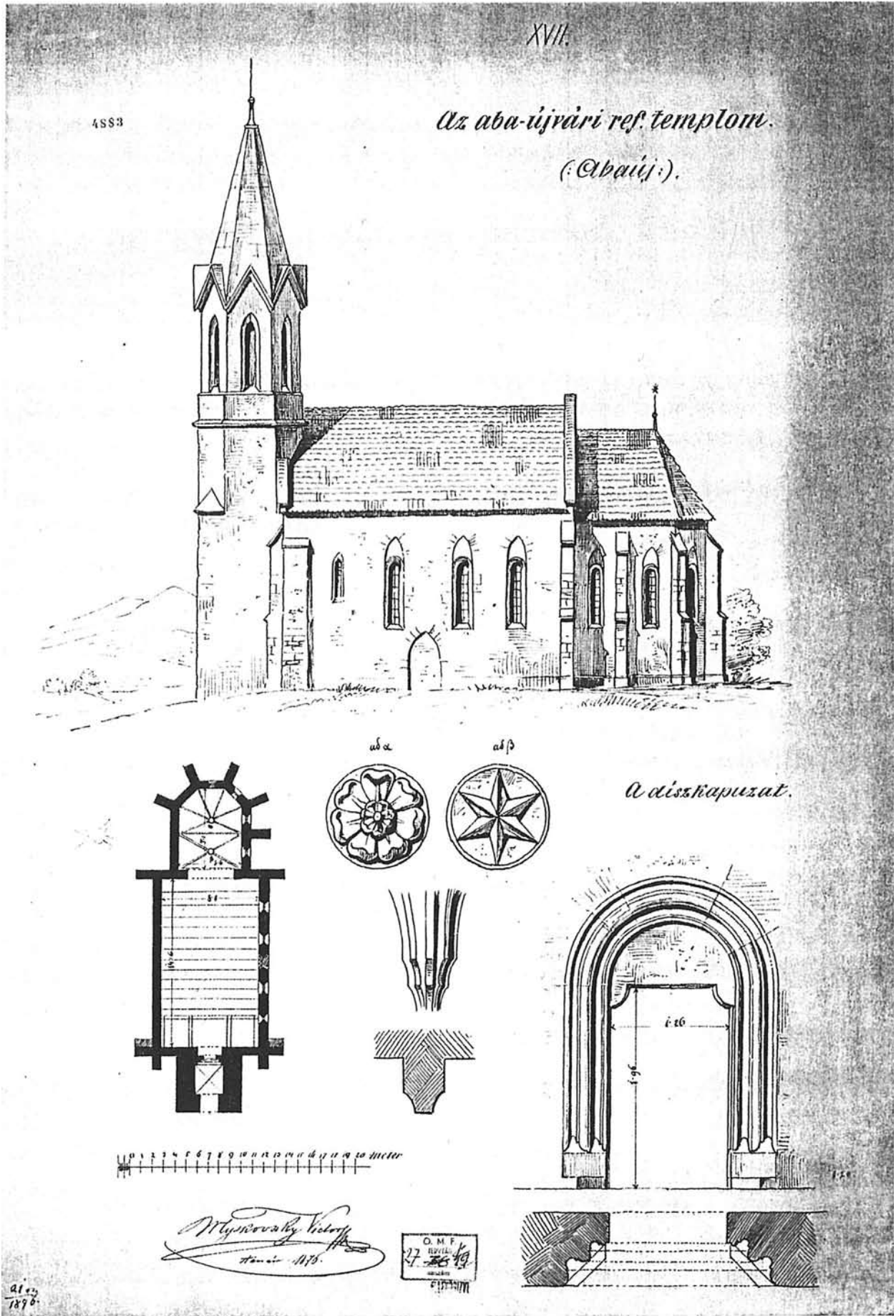
A 2008-as kutatás során a templom hajójában a korábbi, a mai hajó építésekor elbontott, a mostaninál egy falvastagsággal kisebb hajó alapfalai kerültek elő, a hozzá tartozó négyzetes szentély Simon Zoltán kutatása során került elő a szentélyben még 1998-ban. Ez a periódus közvetlenül megelőzte a mai gótikus templom építését. Korábbi épületrészlet nem került elő, de megfigyelhető volt, hogy a korábbi hajófal legalább egy temetkezést átvágott, tehát korábbi temetővel kell számolni.

A két töredékből összeállítható sírkövet a faragott oldalával lefelé fordítva a hajó újkori padlóburkolatában találtuk meg. A tufából készült sírkő a Perényi család címerét ábrázolja: madártestű szakállas férfifejet, felette címerdíszként csörsisakkal, a sírkő felső részét két vakmérműves csúcsív zárja le. A gótikus minuszkulás sírfelirat Perényi Pétert nevez meg, aki a dátum szerint 1403 június 26-án hunyt el.

A Perényi család három ága az Árpád-kor végén élt Orbán három fiától, Jánostól, Miklóstól és Istvántól származott. Miklóstól eredt a köznemesi sorú ún. rihnoi ág, Istvántól a legmagasabb rangra emelkedő ún. nádori vagy terebesi ág, akik birtokába tartozott többek között Terebes, Füzér, Sáros és Füleke váruralma, végül, de témánk szempontjából nem utolsó sorban Jánostól az ún. nyalábi vagy bárói ág, mely a 15. század végétől Abaújvárt is birtokolta.

A nyalábi ág – Nyaláb vára a család ezen ágának jelentős váruralma volt Ugocea megyében – felemelkedése Péterhez köthető, aki Zsigmond uralkodása alatt a székelyek ispánja, majd országbíró volt. Abaújvárt, melyet 1394-ben szerzett meg, Perényi Péter a jelek szerint

A templom 2012 őszén

Abaúj megyei birtokközpontjává kívánta tenni, ugyanis 1399-ben a birtokra várépítési engedélyt kért a királytól. Az engedélyt 1405-ben megerősítette. Ezt követően azonban elállt tervétől, mert 1406-ban a közeli Nagyidára (ma: Vel'ká Ida, Szlovákia) kért és kapott várépítési jogot. Nagyidán a vár valóban felépült és Abaújvár ezt követően a nagyidai uradalom faluja lett, s kisebb megszakításokkal a Perényi család ezen ágának birtokában maradt a következő évszázadokban.

A nagyidai vár és uradalom alapítója, Perényi Péter, aki valószínűleg az abaújvári templom Zsigmond-kori újjáépítésében is meghatározó szerepet játszott, 1418-1423 között országbíró volt. Az országbíró itineráriumát – vagyis az írott forrásokból adatolható tartózkodási helyei sorát, útvonalait – C. Tóth Norbert állította össze. Az írott források – országbírói oklevélkibocsátások – alapján halála 1423 június 25 és 29 közé tehető.

A Perényi család a Zsigmond halálát követő beháborúk során elvesztette a nagyidai ura-

dalmat: 1441-ben a husziták foglalták el Jan Giskra vezetésével, aki zálogba adta azt Modrar Pál körmöcbányai polgárnak.

A jogtalan foglalás ellenére a zálogjogot végül 1453-ban érvényesnek mondták ki, melynek az volt a hátterében, hogy Giskra foglaltsait és az anyagilag vele kapcsolatban álló Modrar ügyleteit V. László éppen ezekben az években legitimálta, s mintegy indoklásképpen Perényi Péter fiát, Jánost, aki Zsigmond halála után Ulászló mellé állt, az uralkodó ellenségének minősítették. A Perényieknek végül többszöri erőfeszítések után csak 1460-ban sikerült a zálogbirtokos családdal kötött házasság révén (Perényi Péter unokája, János feleségül vette Modrar Pál leányát) visszaszerezni a vár és a hozzá tartozó birtokok – így Abaújvár – felét.

Az abaújvári templomban több szakaszban került sor régészeti kutatásra. Csengel Péter és Gere László 1997-ben a sekrestye helyét és környezetét kutatta, Simon Zoltán 1998-ban a szentélybelső tarta fel. Az itt előkerült két falazott sírhely egyikében bolygatott váz került elő

a másik sírban csak omladék volt. A sírkő méreteiben az elsőhöz illeszkedni látszik.

A megtalált sírkőlap legszorosabb analógiái a közeli Kassán találhatók. A két vakmértűves csúcsívvel díszített sírkőlapok két példánya is ismert itt, ilyen Augustinus Cromer 1472-es, a kassai Szt. Erzsébet templomban található sírköve, valamint az 1483-ban elhunyt Nicolaus Wagmeister töredékesen fennmaradt síremléke. A sírkő címerbrázolásának másik jellegzetesége a címerpajzs formája. Az aszimmetrikus ún. tárcsapajzs a 15. század 20-as, 30-as éveiben jelent meg, főleg a század közepétől terjedt el, s nagyjából a század végéig maradt jellemző. A párhuzamok tehát arra mutatnak, hogy a sírkövön olvasható datálás jelentősen eltér a sírkő készítési idejétől, mely a 15. század második felére tehető.

A helyzetet bonyolítja, hogy egyetlen Pétert sem ismerünk a Perényi családból, aki 1403-ban hunyhatott volna el. Perényi Péter országbíró halála, mint láttuk, az írott források alapján 1423 június 25-29 közé tehető, míg a sírkövünk datálása 1403. június 26.

Az ismert bárói síremlékek a középkorban szinte kivétel nélkül kiemelkedő művészi színvonalú alkotások voltak, anyaguk gyakran a legnemesebb kőanyagnak számító gercsei vörös márvány, amint erre a Perényi család terebesi ágának Rudabányán és Töketerében fennmaradt pompás sírkövei is példát jelentenek.

Az eddig ismert adataink alapján formálva véleményt egy nem kizárólagosnak tekinthető értelmezést kockáztathatunk meg.

Perényi Péter feltételezhető szerepe az abaújtári plébániatemplom reprezentatív újjáépítésében, s a halálzási dátumának a sírkő dátumával való feltűnő egybeesése azt a feltételezést engedi meg, hogy az általunk megtalált egyszerű sírkő az ő sírjának megjelölésére készülhetett utólag, a 15. század második felében, s ennek során a kőfaragó a feliratból tévedésből kihagyta az évtizedekre utaló számot. Az eredeti síremlék – ha elkészült – 1441-1460 között talán a husziták megszállása alatt – akik az egyházzal szembefordulva rendszeresen fosztottak ki és pusztítottak templomokat – megrongálódhatott.

Amint láttuk, a Perényiek 1441-1460 között elveszítették a nagyidai uradalmat, birtokjoguk zálogjoggá vált, s mikor közel húsz év után a birtokok felét visszaszerezték, a korábbi zálogbirtokosok leszármazottai végső soron velük mindenben egyenrangú társbirtokosok lettek. A kutatási eredmények alapján ilyen körülmények közé, erre, a birtok újbóli részleges megszerzését (1460) követő időszakra tehető az újonnan megtalált sírkő készítése.

E birtokjogi körülmények között különös hangsúlyt kaphatott a birtokszerző, uradalomszervező és sírjának megjelölése, a család részéről ez esetben nem csupán kegyes cselekedetként, hanem tudatos birtokpolitikai gesztusként is értelmezhető. Ha ez a feltételezés megállja a helyét, és Abaújtár volt Perényi Péter országbíró eredeti temetkezési helye, akkor a kutatások nyomán kibontakozó, freskókkal díszített, 15. század eleji gótikus templomépület még nagyobb figyelmet érdemelhet, mint a Zsigmond-kori bárói reprezentáció emléke.

Irodalom:

Farbakyné Deklava Lilla, Abaújtár, református templom. Művészettörténeti tanulmány. Kézirat. ÁMRK. 1997.

Héczey-Markó Ágnes – Rácz Miklós: Perényi Péter sírköve az abaújtári református templomban. Folia Historica XXVIII (2012) 55-70

Jékely Zsombor – Lángi József, Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből. Szerk.: Kollár Tibor. Budapest, 2009. 26-43

Markó Ágnes Sarolta, Ásatás az abaújtári református templomban. Észak-Magyarországi kulturális és műemléki hírlevél, 5/11-12. (2008) 4-6.;

Tringli István, Hunyadi Mátyás és a Perényiek. Levéltári Közlemények. 63. (1992) 1-2. sz. 175-

A Perényi család levéltára 1222-1526. Szerk: Tringli István. Budapest, 2008.

Varga, Livia – Lövei, Pál, Funerary Art in Medieval Hungary. Acta Historiae Artium 35. (1990-1992)